

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «МЕДИЧНА ДОПОМОГА» ТА «МЕДИЧНА ПОСЛУГА» У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

CORRELATION OF CONCEPTS «MEDICAL AID» AND «MEDICAL SERVICE» IN THE CONTEXT OF THE EXERCISE OF CONSTITUTIONAL CIVIL RIGHTS

Мостовенко О.С.,

здобувач кафедри цивільного права юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена аналізу понять «медична допомога» та «медична послуга», які містяться у нормативно-правових актах і наукових джерелах, поглядів авторів на їх співвідношенню, як необхідної умови реалізації права людини на медичну допомогу.

Ключові слова: медична допомога, медична послуга, співвідношення понять «медична допомога» та «медична послуга».

Статья посвящена анализу понятий «медицинская помощь» и «медицинская услуга», которые содержатся в нормативно-правовых актах и научных источниках, взглядов авторов на их соотношение, как необходимого условия реализации права человека на медицинскую помощь.

Ключевые слова: медицинская помощь, медицинская услуга, соотношение понятий «медицинская помощь» и «медицинская услуга».

The article is devoted to the analysis of the definitions «medical care» and „medical service”, which are contained in normative legal acts and scientific sources, the authors’ views on their correlation, as a necessary condition for the realization of the human right to medical care.

Key words: medical care, medical service, ratio between notions „medical care” „medical service”.

Здоров'я завжди було і залишається основною й визначальною цінністю як окремого індивідуума, так і суспільства в цілому. Неможливо уявити процвітаючу і економічно стабільну державу з хворою нацією, саме тому держава взяла на себе обов'язок забезпечувати охорону здоров'я і створювати умови для його захисту, а також для надання ефективного та доступного для всіх громадян медичного обслуговування [1, ст. 49]. Громадяни можуть реалізовувати своє конституційне право як через мережу державних та комунальних закладів охорони здоров'я, де медична допомога надається безоплатно, так і приватних медичних закладів, з оплатними медичними послугами.

Все це свідчить про актуальність дослідження понять «медична допомога» та «медична послуга».

Власне серед науковців дотепер немає єдиної думки щодо цих понять та їх співвідношення.

Спробуємо навести основні з них.

На законодавчому рівні Основи законодавства України про охорону здоров'я офіційно визначають поняття «медична допомога» як діяльність професійно підготовлених медичних працівників, спрямовану на профілактику, діагностику, лікування та реабілітацію у зв'язку з хворобами, травмами, отруєннями і патологічними станами, а також у зв'язку з вагітністю та пологами [2, ст. 3].

Так, відповідно до Програми подання громадянам гарантованої державою безоплатної медичної допомоги «медична допомога – це вид діяльності, який включає комплекс заходів, спрямованих на оздоровлення та лікування пацієнтів у стані, що на момент її надання загрожує життю, здоров'ю і працездатності та здійснюється професійно підготовленими праців-

никами, які мають на це право відповідно до законодавства» [4].

Концепція розвитку охорони здоров'я населення України визначає медичну допомогу на трьох рівнях: на первинному рівні вона включає профілактичні заходи, амбулаторне лікування та стаціонарну допомогу за основними спеціальностями, на вторинному – спеціалізовану, технологічно складнішу, на третинному – високотехнологічну допомогу та лікування найбільш складних і рідкісних захворювань [5].

В Угоді про надання медичної допомоги громадянам держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав швидко і невідкладно медична допомога визначається як комплекс медичних послуг, що надаються при гострих порушеннях фізичного або психічного здоров'я пацієнта, що загрожують його життю або здоров'ю оточуючих [6].

Медико-правовий тлумачний словник трактує медичну допомогу фактично визначаючи її складовою медичної послуги, як профілактику, лікування та менеджмент хвороби, а також збереження фізичного і психічного здоров'я людини через надання послуг медичними працівниками та іншими фахівцями системи охорони здоров'я; комплекс заходів медико-соціального характеру, що включає профілактичну, лікувальну, діагностичну, реабілітаційну, протезно-ортопедичну і зубопротезну допомогу, а також обслуговування дітей, хворих, непрацездатних та інвалідів [13, с. 259].

В юридичній літературі також досліджується це поняття серед таких науковців як Н.П. Дейкун, П.В. Бобок, С.В. Михайлов, О.В. Крилова, Р.О. Стефанчук та А. М. Зелінський.

Власне Н.П. Дейкун визначає медичну допомогу як комплекс професійних, діагностичних та лікувальних заходів, спрямованих на своєчасне виявлення хвороб та відновлення втраченого здоров'я людини [10, с. 132].

Майже ідентичні визначення наводять П.В. Бобок (комплекс діагностичних, лікувальних і профілактичних заходів, що проводяться за певною технологією з метою досягнення конкретних результатів визначає [7, с. 45]) та С.В. Михайлов (комплекс спеціальних, науково обґрунтованих заходів, які застосовуються медичними працівниками, а у випадках передбачених законодавством, представниками інших професій, що спрямовані на допомогу хворій чи постраждалій людині з метою подолати негативні наслідки захворювань, травм, отруень чи інших складних станів або розладів здоров'я [14, с. 12]).

Дещо відрізняється визначення медичної допомоги іншими авторами, які включають до неї державу як суб'єкт, який зобов'язаний захищати життя і здоров'я фізичних осіб та забезпечувати санітарно епідеміологічне благополуччя населення [16, с. 44].

Натомість деякі науковці доповнюючи визначення медичної допомоги як комплексу дій акцентують увагу на регламентації умов її вчинення та дещо розширюють її зміст включаючи до нього реабілітацію хворих, а також виділяють серед суб'єктів отримання інвалідів [21, с. 236-237].

Заслугує уваги визначення О.В. Крилової, яка розглядає медичну допомогу з точки зору критерію допомоги, як будь-яку медичну послугу, що потребує втручання іншої особи, тобто нею є застосування однією особою медичних знань і навичок, яке направлене на реалізацію іншою особою власних прав та інтересів, що потребують втручання в її організм [12, с. 38].

Аналізуючи наведені визначення, можна виділити, незважаючи на всі їх відмінності, спільні ознаки:

- комплексний характер заходів;
- вид професійної діяльності;
- метою яких є профілактика захворювань, діагностика і лікування хвороб, відновлення втраченого здоров'я, реабілітація хворих;
- спеціальний суб'єкт надання допомоги.

Отже, медичною допомогою можна розглядати процес, який складається з комплексу дій спеціалістів у галузі медицини, наділених особливим правовим статусом, що надається пацієнтам у стані, що на момент її надання загрожує життю, здоров'ю і працездатності та похідні дії від основної мети спрямовані на профілактику, діагностику, лікування та реабілітацію у зв'язку з хворобами, травмами, отруєннями і патологічними станами, а також у зв'язку з вагітністю та пологами.

Оскільки у законодавстві, як і у науковій літературі, поряд із терміном «медична допомога» застосовується й інший – «медична послуга», тому важливим є з'ясування їх співвідношення.

У законопроекті «Про внесення змін до статті 3 Основ законодавства України про охорону здоров'я

щодо визначення дефініції „медична послуга”», який зареєстрований у Верховній Раді України за № № 2271а від 03.07.2015 р. на нормативному рівні була здійснена спроба визначити поняття «медичної послуги». Так, відповідна дефініція включає послідовно визначені дії або комплекс дій медичних працівників, направлені на профілактику, діагностику, лікування захворювання та реабілітацію, які мають самостійне закінчене значення і визначену вартість. Законопроект був повернутий на доопрацювання автору [3].

Аналіз літератури дає підстави виділити три групи авторів, які висловлюють близькі за своїм змістом визначення медичної послуги.

Так, перша група розглядає медичну послугу як різновид послуг, сферою застосування якої є суспільні відносини, в яких громадяни для задоволення своїх особливих потреб, що визначаються здебільшого станом їхнього здоров'я, отримують особливу споживчу вартість у вигляді спеціалізованої медичної діяльності медичної організації або окремого фахівця в галузі медицини, розглядається С.С. Шевчук [27, с. 37-38]. Зокрема, С.В. Антонов наголошує, що медичною є фактична послуга із застосуванням спеціальних медичних заходів щодо здоров'я, поліпшення чи підтримання стану якого є головною метою надання послуги [24, с. 6].

Таким чином, визначальним критерієм, який відрізняє медичну допомогу від медичної послуги є ступінь загрози життю людини, оскільки медична допомога, як правило у більшості випадків, надається у критичному для життя/здоров'я людини стані. Окрім того медична допомога може надаватися і просто як профілактика та/або лікування, але за яку, ми на жаль через недостатність фінансування медичних закладів вимушені сплачувати кошти у вигляді купівлі необхідних медикаментів та витратних матеріалів.

І. Венедиктова розглядає медичну послугу як комплексний міжгалузевий правовий інститут, об'єднуючий публічні та приватні послуги і характерною рисою яких є поєднання публічно-правових і приватноправових засад регулювання [8, с. 4].

О.В. Тихомиров акцентує увагу на тому, що медична послуга спеціальна професійна послуга в рамках обґрунтованого ризику за договірними зобов'язаннями, поза якими виникнення фізичного, матеріального та морального збитку не є правомірним; як сукупність необхідних, достатніх, добросовісних, доцільних професійних дій медичного працівника (виконавця, виробника послуг), спрямованих на задоволення потреб пацієнта (замовника, споживача послуг) [23, с. 106, с. 167].

Близьку позицію займає Г.Я. Оверко [9, с. 7].

Друга група науковців розглядає медичну послугу як дію (сукупність дій) медичних працівників, спрямованих на задоволення потреб людини стосовно здоров'я [22, с. 74].

Хоча О.О. Прасов і розглядає її у широкому (як дії медичних працівників, спрямованих на задоволення потреб людини стосовно здоров'я) та у вузь-

кому розуміннях (як дії медичних працівників, які спрямовані на задоволення потреб людини стосовно здоров'я, що не охоплюються поняттям медична допомога) [17, с. 8] варто зазначити, що фактично медична послуга у його широкому розумінні є тотожною медичній допомозі.

Визначення О.І. Смотрової медичної послуги як діяльності послугодавця, яка спрямована на досягнення результату, корисні властивості якого здатні задовольнити потреби особи у відновленні та підтриманні її здоров'я безпосередньо в процесі доцільної діяльності послугодавця, що не має упередженого вираження (матеріальної форми) і не може бути ним гарантована [20, с. 75] є дещо звуженим, зважаючи на те, що він розглядає медичну послугу лише як дію. При цьому варто акцентувати увагу на такі родові особливості послуг як їх цінність (що полягає в них самих) та результат (який не є важливим при наданні послуг, визначальним же є сам процес їх надання).

Тому медичну послугу недостатньо визначати як «дію», на нашу думку, медична послуга є процесом надання послуг людині, яка за нею звернулася до професіонала у медичній галузі, що окрім вищої освіти має необхідні ліцензії та практичні навички для запобігання погіршення та/або відновлення здоров'я пацієнта.

Інший вчений визначає медичну послугу як професійну діяльність медичних закладів (організацій) чи фізичних осіб-підприємців, які займаються приватною медичною практикою, відповідно до існуючих медичних стандартів, що включає застосування спеціальних заходів стосовно здоров'я у вигляді медичного втручання, потенційним результатом якого є поліпшення загального стану чи функціонування окремих органів або систем організму людини, та/або досягнення певних естетичних змін зовнішності [14, с. 12].

Медична послуга розглядається і як множина дій спеціального суб'єкта, порядок вчинення яких регламентується положеннями медицини, умови вчинення – правом, які спрямовані на збереження, відновлення та покращення здоров'я фізичної особи під час реалізації нею права на здоров'я [16, с. 44].

Третя група вчених кваліфікує медичну послугу як процес, що виходить за межі медичної допомоги, і здійснюється на прохання фізичних та юридичних осіб на платній основі; як дії медичного персоналу із задоволення потреб пацієнтів у відновленні та підтриманні здоров'я [15, с. 235].

Разом з тим, визначення медичної послуги в частині її надання на прохання юридичної особи потребує уточнення – медичні послуги впливають лише на організм людини з певною метою, якою є поліпшення та/

або відновлення втраченого здоров'я, якого юридична особа не має. В той же час це не означає, що юридичні особи не можуть укласти договір про надання медичних послуг своїм працівникам або оплачувати їх.

Узагальнюючі наведені позиції, можна констатувати, що є обґрунтованим виділення наступних ознак, характерних для медичних послуг:

- вид послуг;
- професійний характер;
- задоволення потреб в спеціальній сфері – здоров'я.

На підставі аналізу наведених в літературі позицій стосовно співвідношення понять «медична допомога» та «медична послуга» можна виокремити такі основні підходи:

1) медична допомога фактично ототожнюється з медичною послугою [11, с. 54; 26, с. 32; 17, с. 5]

2) медична допомога є складовою медичної послуги [14, с. 12; 12, с. 8, 41]

3) медична допомога і медична послуга різні терміни [24, с. 7; 25, с. 26; 18; 19]

На наш погляд, медична допомога не входить до складу поняття медична послуга, оскільки медична допомога більш ширше поняття, яке включає в себе в тому числі надання медичної допомоги без доручення та (або) безкоштовно, тоді як медичні послуги як правило завжди платні.

4) медична допомога більш ширше поняття ніж медична послуга [9, с. 7].

На наш погляд, остання позиція є найбільш обґрунтованою, оскільки включає комплекс першочергових медичних послуг; комплекс послуг, що входять до безкоштовної медичної допомоги, яка надається всім фізичним особам без виключення, тоді як послуга завжди персональна; профілактичні заходи та комплекс платних медичних послуг.

Власне право на охорону здоров'я є інтегруючим поняттям до якого входять медична допомога і медична послуга.

Крім того, заслуговує на увагу, що медична допомога і медична послуга не тотожні поняття. «Медична допомога» ширше поняття ніж «медична послуга», беручи до уваги той факт, що медичні послуги є в більшості випадків платними і можуть надаватися за рахунок юридичних осіб, страхових компаній, особистих коштів фізичної особи, тощо. У той час, як медична допомога завжди безоплатна, що є реалізацією конституційного права кожного громадянина України.

Також, на нашу думку, має бути надано офіційне визначення медичної послуги та закріплено її правовий режим, що створить додаткові можливості контролю з боку закону та охорони особистих немайнових прав фізичних осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30 – Ст. 141.
2. Основи законодавства України про охорону здоров'я // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 4, ст. 19.
3. Проект закону України «Про внесення змін до статті 3 Основ законодавства України про охорону здоров'я щодо визначення дефініції "медична послуга"» 2271а від 03.07.2015 р. // Електронний ресурс: режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55876.
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 11 липня 2002 р. N 955 Про затвердження Програми подання громадянам гарантованої державою безоплатної медичної допомоги // Електронний ресурс: режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/955-2002-%D0%BF>.

5. Указ Президента України Про Концепцію розвитку охорони здоров'я населення України від 07.12.2000 № 1313/2000 // Електронний ресурс: режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1313/2000>.
6. Угода про надання медичної допомоги громадянам держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав// Електронний ресурс: режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_027.
7. Бобок П.В. Обеспечение качества и эффективности медицинской помощи: понятийный аппарат/П.В. Бобок // Проблемы военного здравоохранения и пути его реформирования: сб. науч. тр. / Под. Ред. В.Я. Белого. – К.: Логос, 1998 – с. 43-49.
8. Венедіктова І. В. Правова природа медичних послуг / І. В. Венедіктова // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2014. – № 5. – С. 44-48. //Електронний ресурс: Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2014_5_11.
9. Відшкодування моральної шкоди, заподіяної при медичних послуг в Україні [Текст] : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 – Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / Г. Я. Оверко ; наук. кер. М. В. Венецька ; Національна академія наук України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ : Б. в., 2012. – 19 с.
10. Дейкун Н.П. Наукове обґрунтування деяких напрямків розвитку медичної допомоги на сучасному етапі розвитку соціально-економічних реформ /Н.П. Дейкун//Лік. справа./Врачеб. Дело. – 1999.-№6. – с. 131-134
11. Дейкун, М. П.Реформа фінансування системи медичної допомоги шлях до ефективного її функціонування . / М.П. Дейкун // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. – 1999. – N2. – С. 54-56.
12. Крилова Олена Вікторівна. Цивільно-правове регулювання відносин по наданню медичної допомоги: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Одеська національна юридична академія. — О., 2006.
13. Медико-правовий тлумачний словник / За ред. .І.Я. Сенюти. – Львів: Вид-во ЛОБФ «Медицина і право», 2010. – 540 с.
14. Михайлов, Сергій Васильович. Цивільно-правова відповідальність у сфері надання медичних послуг : автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Сергій Васильович Михайлов. – Харків : Б.в., 2010. – 17 с. – На укр. яз.
15. Популярна юридична енциклопедія /Кол. авт.: В. К. Гіжевський, В. В. Головченко та ін. К. : Юрінком Інтер, 2002. 528 с.
16. Право на здоров'я як особисте немайнове право фізичних осіб / Р. О. Стефанчук, А. М. Зелінський // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2003. – № 2. – С. 40-45.// Електронний ресурс: Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2003_2_8.
17. Право на медичну допомогу та його здійснення : автореф.дис ... канд.юрид.наук: 12.00.03 / Олександр Олександрович Прасов . – Харків : Б.в., 2007 . – 16 с.
18. Рішення Конституційного Суду України від 29.05.2002 р. по справі N 1-13/2002 (справа про безоплатну медичну допомогу)// Офіційний вісник України. – 2002.- № 23. – ст. 1132. – с. 107-112.
19. Рішення Конституційного Суду України від 25.11.1998 р. по справі N 1-29/98 (справа про платні медичні послуги)// Офіційний вісник України. –1998. – № 50. – ст. 1854. – с.119-123.
20. Смотров Олег Іванович. Договір щодо оплатного надання медичних послуг: дисертація канд. юрид. наук: 12.00.03 / Національний ун-т внутрішніх справ. – Х., 2003.
21. Соціальна медицина та організація охорони здоров'я / Під заг. ред. Ю.В. Вороненка, В.Ф. Москаленка – Тернопіль: Укрмедкнига, 2000. – 680 с.
22. Сучасне українське медичне право: монографія /За заг. ред. С.Г. Стеценка. – К.: Атіка, 2010. – 496 с
23. Тихомиров А.В. Медицинская услуга: Правовые аспекты. – М.: ФилинЪ, 1996 – 352 с.
24. Цивільно-правова відповідальність за заподіяння шкоди здоров'ю при наданні платних медичних послуг [Текст] : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Антонов Сергій Володимирович ; НАН України, Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. – К., 2006. – 20 с.
25. Цивільно-правове регулювання надання медичних послуг дітям [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 – Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / М. М. Самофал ; кер. роботи С. В. Антонов ; офіц. опон.: Р. А. Майданик, С. І. Шимон ; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ : [б. в.], 2014. – 18 с.
26. Человек и медицина в современном праве: Учебное и практическое пособие / Малеина М.Н. – М.:Издательство БЕК, 1995. – 272 с.
27. Шевчук С.С. Правовое регулирование возмездного оказания медицинских услуг: реалии и перспективы. – Ставрополь: Сев-Кав. ГТУ; Ставропольсервисшкола, 2001. – 232 с.